

Avdeling for lærerutdanning og naturvitenskap

Trude Bekkelien Strøm

Bacheloroppgave

Jeg ser deg, ser du meg?

I see you, do you see me?

حجاب

Grunnskolelærerutdanning for 5. til 10. trinn

Våren 2017

Samtykker til tilgjengeliggjøring i digitalt arkiv Brage

JA NEI

Norsk sammendrag

Tittel: Jeg ser deg, ser du meg?

Forfatter: Trude Bekkelien Strøm

År: 2017

Sider: 33

Emneord: islam, tildekking, nikabdebatt, utfordringer

Sammendrag: I denne oppgaven har jeg sett på trekk ved den norske nikabdebatten og sett den opp mot grunnskolen, med særlig vekt på ungdomstrinnet. Islam legger stor vekt på riktig kledning, men graden av tildekking varierer. Når muslimske jenter når pubertetsalder, skal de begynne å dekke seg til. Heldekkende plagg vil kunne skape utfordringer i skolesammenheng, både for læreren, den muslimske jenta og andre medelever. Enkelte ønsker at heldekkende plagg skal bli forbudt i skolen, mens andre er strengt imot en slik regel. Per i dag er det åpent for forbud på kommunalt nivå, mens spørsmålet om et nasjonalt forbud fortsatt gjør seg gjeldende. Lærerintervjuene kaster lys over lærernes erfaringer og syn på muslimsk tildekking og hvordan de ønsker å forholde seg til dette spørsmålet i skolen.

Engelsk sammendrag (abstract)

Title: I see you, do you see me?	
Author: Trude Bekkelien Strøm	
Year: 2017	Pages: 33
Keyword: Islam, covering, the niqab debate, challenges	
Summary: Working with this thesis I have looked at some features in the Norwegian debate regarding the use of niqab and how this debate influences the Norwegian school system, with emphasis on lower secondary school. Proper and decent clothing is important in Islam, but to which extent they are expected to cover themselves will vary. When Muslim girls hit puberty, they are supposed to cover up. Clothing that covers a woman completely, like the niqab, will present both the teacher, the Muslim girl and her classmates with some challenges. Some wish for clothing like the niqab to be prohibited in school, while others strongly disagree with such a prohibition. Today local governments may make legislations that forbid the use of religious clothing like the niqab, but the question of a national prohibition remains. The interviews shed some light upon the teachers' experiences and their view on Muslim covering, and how they wish to address this challenge in lower secondary school.	

Forord

Denne bacheloroppgaven har blitt skrevet våren 2017. Arbeidet med oppgaven har vært spennende og lærerikt, samtidig som den har bydd på utfordringer og frustrasjon. Etter skriveprosessen sitter jeg igjen med mer kunnskap om islam som religion og hvordan skolen og lærerne møter og forholder seg til kvinnelig muslimsk tildekking. Jeg tror at denne prosessen har gitt meg kunnskaper jeg vil få bruk for i min framtid som lærer, og erfaringer som har styrket holdningene mine i positiv retning. Arbeidet har også påvirket mitt syn på lærere og den jobben som blir gjort i skolen hver dag.

Jeg vil først rette en takk til Harald Løken som satte meg på sporet av tema. Uten dine tips og innspill hadde jeg nok ikke landet på denne problemstillingen. Videre vil jeg takke Dag Ottar Reiten for veiledning og gode, konkrete råd. Takk for at du var åpen for å gjennomføre arbeidet på min måte, selv om jeg endret metode for innhenting av data et godt stykke ut i prosessen. Takk for at du har stilt opp til alle døgnetstider - uten din hjelp ville ikke oppgaven blitt slik den framstår i dag. Du har vært uvurderlig i prosessen. Samtidig vil jeg takke lærerne som stilte til intervju. Jeg ønsker også å takke mine nærmeste for å stadig oppmuntre og motivere meg til å fortsette arbeidet. Uten denne støtten hadde prosessen blitt vanskelig å fullføre.

Dokka, 29. mai 2017

Innhold

NORSK SAMMENDRAG	3
ENGELSK SAMMENDRAG (ABSTRACT)	4
FORORD	5
INNHold	6
1. INNLEDNING	8
1.1 PROBLEMSTILLING.....	8
1.2 BAKGRUNN OG RELEVANS FOR VALG AV OPPGAVE	8
1.3 OPPBYGGING AV OPPGAVEN.....	9
2. METODE	10
2.1 LITTERATURSTUDIE OG KVALITATIV METODE.....	10
2.2 KORT OM GJENNOMFØRINGEN AV LÆRERINTERVJUENE	11
2.3 KRITISK BLIKK PÅ METODEN	11
3. TEORIDEL	12
3.1 HVA KJENNETEGNER ISLAM SOM RELIGION?.....	12
3.2 ISLAM, KVINNER OG ULIKE TYPER TILDEKKING.....	13
3.2.1 <i>Bakgrunn for tildekking</i>	14
3.2.2 <i>Kort om tildekking i Norge</i>	14
3.3 JENTER I SKOLELALDER OG TILDEKKING.....	15
3.4 TREKK FRA NIKABDEBATTEN	16
4. PRESENTASJON AV ET UTVALG RESULTATER	19
5. DRØFTING	21
5.1 TILDEKKING I KROPPSØVINGSFAGET	21
5.2 FORBUD MOT HODEPLAGG INNE	21

5.3	NIKAB, DET NORSKE SAMFUNNET OG SKOLEN	23
5.4	NIKAB OG RELASJONSBYGGING.....	25
6.	OPPSUMMERING.....	27
	LITTERATURLISTE	28
7.	VEDLEGG.....	32
7.1	VEDLEGG 1	32
7.2	VEDLEGG 2	33

1. Innledning

1.1 Problemstilling

I denne oppgaven vil jeg se nærmere på den norske nikabdebatten for å forsøke å knytte denne opp mot grunnskolen, med særlig vekt på ungdomstrinnet. Problemstillingen er formulert med ønske om å undersøke hvilke utfordringer læreren kan støte på i møtet med tildekking av muslimske jenter i ungdomsskolealder. Det finnes variasjon i tildekking blant muslimske jenter, hvor det er nærliggende å se større utfordringer ved noen av plaggene enn andre. Derfor ønsker jeg å se på nikabdebatten som omhandler heldekkende plagg. Intervjuene som er gjennomført, vil kaste et blikk over et utvalg læreres tanker og refleksjoner omkring tildekking og hvordan man forholder seg til dette i skolen. På bakgrunn av dette har følgende problemstilling blitt formulert: *Utfordringer i lærerens møte med muslimsk kvinnelig tildekking på ungdomstrinnet, med vekt på norsk nikabdebatt.*

1.2 Bakgrunn og relevans for valg av oppgave

Ikke alle muslimske kulturer legger vekt på bruk av hodeplagg, og heller ikke alle muslimske kvinner ønsker å dekke seg til (Vogt, 2017). Debatten omkring muslimsk kvinnelig tildekking er både et nasjonalt og et internasjonalt fenomen. I nyere tid har det vært mye omdiskutert både i den Vestlige verden og innad i islam (Hjärpe, 2005). Det debatteres om ulike plagg, men størst er diskusjonene rundt hijab, nikab og burka. Bruken av ansiktsdekkende plagg har lenge vært et tilbakevendende tema i norsk politisk debatt (Samuelson, 2015). Til skolestart i 2006 fikk Oslo kommune medhold av Utdanningsdirektoratet i å innføre forbud mot ansiktsdekkende plagg i skolen. Samtidig ble det åpnet for at andre kommuner kunne innføre liknende forbud (Storhaug, 2007). Et nytt innlegg i debatten kom i 2009, med forslaget om å tillate hijab som en del av politiuniformen (Vogt, 2017). Senest nå, i 2017, skapte det store reaksjoner da nikabkledde Leyla Hasic ble ansatt som administrasjonskonsulent i Islamsk Råd Norge (Norsk rikskringkasting [NRK], 2017). Vi ser at debatter som angår muslimsk kvinnelig tildekking har relevans i dagens samfunn, en debatt som også gjerne knyttes til skolen. Skal man alltid kunne gå med hva man vil, eller kan det tenkes at det er nødvendig med reguleringer av kledning i enkelte sammenhenger?

Jeg anser dette som et spennende tema, og ser ikke bort fra at det vil kunne ha større relevans for framtiden. Det er viktig å påpeke at nikab og burka *ikke* er et problem i den norske grunnskolen i dag. Likevel mener jeg og tror at det er nødvendig å se realiteten av at dette kan framstå som et dilemma i framtiden. Målet med denne oppgaven er ikke å skape et stort problem ut av noe så lite. Ønsket mitt er å få fram ulike sider ved nikabdebatten og se hvordan lærere forholder seg til dette i skolen. Om temaet vil få større plass i skolen i anskuelig framtid vites ikke, men det kan være greit å ha reflektert rundt det. Man behøver ikke å vente til et eventuelt problem er akutt før man griper fatt i det.

1.3 Oppbygging av oppgaven

I første del blir problemstillingen presentert med bakgrunn for valg av oppgave og tema. I andre del vil den benyttede metoden presenteres, samt gjennomføring av datainnsamling. Hoveddelen vil inneholde en presentasjon av et utvalg litteratur og teori knyttet til temaet. Her vil også den norske nikabdebatten presenteres i korte trekk. Neste del vil inneholde en presentasjon av et utvalg resultater fra lærerintervjuene. Videre vil jeg drøfte teori og innsamlede data for å forsøke å belyse problemstillingen på en hensiktsmessig måte. En kort oppsummering av oppgaven vil komme til slutt.

2. Metode

Oppgaven gjør bruk av en kombinasjon av ulike metoder – litteraturstudier og kvalitativ metode. Gjennom å kombinere metoder ønsker jeg å innhente gode data til å belyse problemstillingen på en faglig og interessant måte, samt bidra til en mer troverdig drøfting.

2.1 Litteraturstudie og kvalitativ metode

Litteraturstudiet vil innbefatte studier av ulike fagtradisjoner. Jeg vil berøre fagområder knyttet til islam som religion, særlig rettet mot den muslimske kvinnen, og pedagogikk som belyser lærerens profesjonalitet i møtet med elevene. Jeg vil benytte meg av ulike typer litteratur som avisartikler, TV-programmer, skjønnlitteratur og sakprosa. Her vil ulike tanker og meninger om temaet blant ulike mennesker komme fram – både politikere, privatpersoner og muslimske kvinner og menn. Hermeneutikk handler om å tolke og forstå noe og fortolkningen av tekstens mening og innhold vil alltid være en subjektiv prosess (Dalland, 2010). Førforståelsen jeg sitter med vil derfor ha stor betydning (Befring, 2016). Den største utfordringen med denne metoden er å finne relevant og troverdig litteratur, samt ha et kritisk blikk på egen fortolkning av materialet (Fangen, 2015).

Ved siden av litteraturstudiet ønsker jeg å få et innblikk i hva enkelte lærere mener om muslimsk tildekking i skolen. Jeg har derfor valgt å benytte meg av lærerintervjuer, herunder kvalitativ metode. Denne metoden brukes for å skape en større forståelse og et større innblikk i temaet, uten å komme fram til en enhetlig empirisk sannhet (Alnes, 2015). Målet er å gå i dybden framfor bredden i problemstillingen. Meningene og opplevelsene rundt dette temaet lar seg verken tallfeste eller måle (Kvale & Brinkmann, 2015). Hvert enkelt individ har sin egen livsverden og sin egen forståelse av denne, noe intervjueren må forsøke å få tak i og forstå. Fortolkningen blir derfor viktig også her. På samme måte som tekst, har menneskelige handlinger og språklige uttrykk mening (Dalland, 2010). Språk og handling som framkommer under intervjuene krever refleksiv fortolkning for å kunne utvikles til vitenskapelig kunnskap (Fangen, 2015).

2.2 Kort om gjennomføringen av lærerintervjuene

Forut for intervjuene utformet jeg 15 spørsmål, hvor noen fungerte som hovedspørsmål og andre som ferdig formulerte oppfølgingsspørsmål (se vedlegg 1). Spørsmålene er formulert med fokus på å fremme lærerens erfaringer med muslimsk kvinnelig tildekking, og hvordan de forholder seg til dette. For å trekke linker til nikabdebatten ble oppfølgingsspørsmål om ansiktsdekkende plagg lagt til. De seks intervjuobjektene representerer alle tre trinnene ved ungdomsskolen, hvor noen har tidligere erfaring fra både lavere og høyere alderstrinn. Intervjuene var av formell karakter, hvor formålet var å skape en reell samtale mellom meg og intervjuobjektet. Samtalen ble spilt inn på lydopptak for å skape en så god kommunikasjon og dialog som mulig.

2.3 Kritisk blick på metoden

Svakheter ved metoden kan være at jeg som intervjuer ikke presiserte konkret nok hva jeg var ute etter i intervjuene. Spørsmålene kan misforstås og det er fare for at jeg kan formulere spørsmålene ulikt overfor ulike intervjuobjekter. Samtalen kan bli styrt av hva andre intervjuobjekter har svart tidligere. På grunn av min delaktighet kan jeg komme til å påvirke resultatet. Kanskje kan jeg uvitende lede intervjuobjektene i en bestemt retning med måten jeg stiller spørsmål på eller kommenterer deres utsagn. Svarene fra intervjuobjektene kan feiltolkes og viktige poenger kan bli borte i transkriberingen, noe som fører til redusert pålitelighet. Viktige tenkepauser hos intervjuobjektet kan bli avbrutt og viktige poenger forsvinner. Forstyrrelser under intervjuet kan forekomme, i form av lyder og bevegelser i rommet eller utenfor. Dårlig forarbeid vil også ha betydning for resultatet av intervjuene. Min forhistorie, forkunnskaper og holdninger virker inn på fortolkningen av bearbeidingen av det innsamlede materialet (Dalland, 2010). Grunnet temaets fokus vil også geografisk område kunne ha betydning for resultatet. Man vil trolig få ulike svar i sentrale og usentrale strøk, grunnet den spredte andelen av innvandrere i landet (Statistisk sentralbyrå [SSB], 2017). Hvordan jeg og intervjuobjektet sitter i forhold til hverandre kan også påvirke relasjonen og samspillet i samtalen.

3. Teoridel

Denne delen vil inneholde relevant teori for problemstillingen. Som nevnt i innledningen er stoffet hentet fra ulike kilder. Det bør også nevnes her at jeg har vært i kontakt med Maryam Trine Skogen per Mail. Hun er en norsk konvertitt og samfunnsdebattant, som gjennom sitt nettverk blant det muslimske miljøet i Norge sitter med mye kunnskaper om islam og islam i Norge. Enkelte påstander vil derfor ikke underbygges med skriftlige kilder.

3.1 Hva kjennetegner islam som religion?

Islam blir ofte omtalt som «lydighetens vei». Likevel finnes det ikke én form for rett praktisering av islam. Den muslimske forståelsen av religionsbegrepet er langt mer omfattende enn i den Vestlige verden. Religionen innebærer tro, men også inngripen i samfunnet og enkeltmenneskers handlinger – en fullstendig inngripen i en muslims levemåte (Opsal, 1994; Mujahid & Dessingthorn, 1992). Ordet *islam* stammer fra arabisk og betyr *fred, hengivelse, underkastelse* og *lydighet* til Gud, *Allah*. På bakgrunn av underkastelsen overfor Allah, blir den praktiske lydigheten ilagt stor vekt (Opsal, 1994). Dette viser hva de tror på. Enhver muslim forplikter seg til å tro på Allah, og at Mohammed er hans siste profet (Mujahid & Dessingthorn, 1992). En muslim lever sitt liv i lydighet og underkastelse til Allahs vilje, og troen på Allahs enhet og Mohammeds profetskap. Profeten Mohammed påla sine etterfølgere å tro på fem trosartikler og praktisere retningslinjene som er gitt. Enhver som gjør dette, karakteriseres som troende. De fem trosartiklene handler om 1) troen på én Gud, 2) troen på Guds engler, 3) troen på Guds skrifter, 4) troen på Guds profeter og 5) troen på et liv etter døden (Eidhamar, 2004).

De fem søylene konstruerer rammen rundt den praktiske dimensjonen ved islam. Disse inngår i en bestemt rekkefølge, med den viktigste først i rekken: 1) trosbekjennelsen, 2) bønnen, 3) fasten, 4) velferdsskatt og 5) pilegrimsreise (Eidhamar, 2004). Ingenting anses som sekulært i islam, og alle tanker og handlinger bør følge Allahs vilje. Av og til blir muslimer beskrevet som «Allahs slaver og medmenneskers tjenere» (Barnes, 2008, s. 6). Muslimsk tro og religiøs praksis beskrives som sammenvevd til en uatskillelig helhet. De fem søylene står helt sentralt, både i den islamske lære og i dagliglivet. Den muslimske tildekkingen handler for de fleste muslimer om å følge de oppfordringer som kommer fra Koranen og Allah (Eidhamar, 2004).

3.2 Islam, kvinner og ulike typer tildekking

Kvinnens stilling i islam preges av tanken om likeverd (Mujahid & Dessingthon, 1992). Mann og kvinne er skapt likeverdige ut fra Koranen, men er likevel forskjellige og har ulike oppgaver (Eidhamar, 2004). I Koranen står det skrevet om *hijab*, som betyr å *gjemme* eller *skjule*. Ordet viser til segregasjon og atskilthet, uten å referere til spesielle hodeplagg. I dag kjenner vi likevel til ordet som navnet på det religiøse hodeplagget som dekker muslimske kvinners hår, ører og hals (se vedlegg 2). Et symbol på religiøs tilhørighet. Sløret ble for mange muslimer et uttrykk for å skille mellom menn og kvinner, noe de mener Koranen oppfordrer til (Vogt, 2007). Idealet om kvinners ærbarhet lot seg lettest realisere der et skille mellom mann og kvinne ble praktisert. Islamsk teologi betegner ærbarhet som blant annet å unngå å synliggjøre intime kroppsdeler, men det er ulike meninger om hvorvidt muslimske kvinner skal dekke til ansiktet eller ikke. Sløret har som formål å helt eller delvis skjule kvinnen som bærer plagget (Dahl, 1992). Det er viktig at den muslimske kvinnen uttrykker verdighet og kyskhet i sitt valg av bekledning. Hun skal ikke kle seg tiltrekkende og ikke vekke oppmerksomhet, særlig fra det motsatte kjønn. Kroppens konturer skal ikke være synlige under klærne, og tettsittende eller gjennomsiktige klær kan derfor ikke brukes. Håret og resten av kroppen skal også dekkes til, mens hendene kan være synlige (Mujahid & Dessingthon, 1992).

I forbindelse med riktig kledning brukes ord som nøkternhet, sømmelighet og beskjedenhet. Ordene blir tolket forskjellige og graden av tildekking vil kunne variere i ulike deler av verden, men også innenfor samme geografiske område (Barnes, 2008). Religionen setter likevel ingen begrensninger for hva som er passende av klær og pynt. Begge kjønn kan bære de klærne de selv ønsker, med forbehold om at de dekker de nødvendige kroppsdelenene (Mujahid & Dessingthon, 1992). Det finnes derfor ingen felles klesstil for alle. Muslimer verden over bruker alle slags klær, fra tradisjonelle kjortler til moderne kjoler og bukser (Salazar, 2003). På grunn av biologiske forskjeller har menn og kvinner ulike områder av kroppen som skal dekkes, men kravet om sømmelighet gjelder begge kjønnene (Skogen, 2016).

Utvalget av plagg og drakter er relativt stort. Alt fra hijab til varianter som dekker hele kroppen fra hode til føtter. Variasjonene innenfor ett og samme plagg kan også være mange (Førde, 2007). Vi har blant annet nikab, som i tillegg til å skjule hår, ører og hals, også dekker ansiktet, med åpning kun for øynene (se vedlegg 2). Burkaen finnes i ulike varianter,

men stort sett skjules hele kroppen, samt øynene bak et heklet gitter (se vedlegg 2). I tillegg finnes ulike tradisjonelle drakter knyttet til ulike geografiske områder, som for eksempel den klassiske iranske chadoren, somalisk jilbab og pakistansk shalwar kamiz (Storhaug, 2007). Graden av tildekking varierer.

3.2.1 Bakgrunn for tildekking

Bakgrunnen for tildekkingen er sammensatt og vil variere fra person til person, hvor Skogen nevner noen. Valget kan være ha religiøse årsaker, hvor enkelte lovskoler tolker det som en plikt å bære hijab. Som nevnt tidligere, mener mange at Koranen oppfordrer eller pålegger tildekking. Bevegelser som vektlegger en ytterst bokstavtro tolkning av Koranen og Profetens tradisjon mener gjerne at nikaben er viktig (Vogt, 2007). Mange velger også nikaben av egen overbevisning og bruker det som et middel for å komme nærmere Allah, og for å stadig påminnes sin egen underkastelse (Solheim, 2016). De som velger å bruke nikab har gjerne et stort ønske om ærbarhet og en opphøyet religiøs praksis (Skogen, 2016).

Ofte handler det om tradisjon, som gjerne spores tilbake til Profetens tid. Historien forteller at Profetens koner skjulte ansiktet bak heldekkende slør, derfor mener enkelte lærde at dette er den mest riktige formen for tildekking (Skogen, 2016). Valget kan også ha røtter i kulturen. I mange land er det tradisjon å dekke til håret, også for ikke-muslimer - en praksis som fantes også i Norge for noen generasjoner tilbake (Vogt, 2007). Enkelte steder blir hijab sett på som det rette og man blir gjerne oppfordret til å dekke seg til. Sosialt vil man kunne bli utfrysset eller sett ned på om man ikke bruker hijab, og på den måten anses som en dårlig praktiserende muslim. Ofte gir religiøsitet status, og de muslimske plaggene symboliserer religiøs tilknytning. Særlig for kvinner som ønsker å bli godt gift er dette nødvendig. Å bli godt gift er et stort mål i islam, og da er det viktig at kvinnen er ærbar og at familien har et godt rykte (Grøndahl & Salomonsen, 1989).

3.2.2 Kort om tildekking i Norge

Det finnes ingen sikre tall på hvor mange som bærer nikab i Norge, men antallet er relativt lavt. Det er anslått et sted mellom 50 og 100 (Clemet, 2016). Maryam Trine Skogen, norsk konvertitt og samfunnsdebattant, uttrykker en synlig tendens til at andre- og tredjegerasjons innvandrere er sterke, opplyste jenter som ønsker å praktisere islam «skikkelig» (Sandvik, 2011). De ytre markeringene har fått en stor plass i denne måten å uttrykke hvem man er på. Skogen har et stort nettverk innenfor det muslimske fellesskapet i

Norge og har mye kunnskaper om islam og islam i Norge. Aftenposten skrev også i 2013 at et økende antall kvinner velger å bære nikab. Dette gjelder både kvinner født i Norge av muslimske foreldre, innvandrere og norske konvertitter, hvor de fleste er i alderen mellom 16 og 30 år (Stokke, 2013). I følge Skogen er hijab «normalen», mens nikab er for «spesielt interesserte». Flere av de som bruker nikab i Norge bruker den ikke konstant, men tar den av og på i ulike livsstadier og i ulike situasjoner. Hun har oppfatningen av at de færreste ønsker å bruke nikab, da Profeten selv skal ha sagt at ansikt og hender ikke krever tildekking.

For å få et bedre inntrykk av omfanget, kan Hijab Hus i Oslo opplyse at salget av nikab per år er svært lavt. Hijab Hus er et skandinavisk firma som har spesialisert seg på salg av tøy til muslimske kvinner (Hijab Hus, s.a.). Det dreier seg om omlag 20 nikaber i året, mens de selger tusenvis av hijaber. Samtidig kan de opplyse om en økende forespørsel av muslimske klær generelt i Europa.

3.3 Jenter i skolealder og tildekking

De fleste barn vil gjennom oppveksten ta til seg familiens verdier og livssyn (Eidhamar, 2004). For muslimske foreldre er det viktig å oppdra barna i sin tro, men mange opplever at barna blir usikre i møtet med norske verdier og kristen tro. De vil kunne oppleve et stort ytre press, fordi de kan oppleve å bli «klemte» mellom to identiteter – norsk og muslimsk (Bouras, 1998). Barn i ungdomsskolealder får ofte et mer bevisst forhold til religion og livssyn og stiller seg gjerne kritiske og problematiserende til ulike sider ved tro og livssyn (Eidhamar, 2004). Mange vil kunne møte fristelser som kan avlede oppmerksomheten og interessen vekk fra det foreldrene vil karakterisere som «den rette veien» (Bouras, 1998).

Når muslimske jenter når pubertetsalder og de fysiologiske endringene blir synlige, skal de begynne å bære hijab (Skogen, 2016). Ofte er det dette sjalet som skiller muslimske jenter fra ikke-muslimer i klasserommet (Salazar, 2003). Dahl (1992) hevder at man kan inndele utviklingen av tildekking i tre stadier. I første stadium søker den unge kvinnen seg til religionen, en søken som gjerne starter i 12-årsalderen. Antrekket er da ofte en buksedress eller et fotsidt skjørt, langermet skjorte og hodeplagg. Mange befinner seg på dette stadiet en god stund, før de eventuelt går over til moderne, sekulære klær eller eksperimenterer videre med religiøse påkledninger. Det neste stadiet innebærer grundigere tildekking av hode og hår med en lang, løstsittende drakt med vide ermer. Kvinnene bruker ikke sminke, mønstrede stoffer, sterke farger eller tettsittende antrekk som kan vise kroppens konturer og tiltrekke

oppmerksomhet. En kvinne beveger seg inn i det tredje og siste stadiet når hun kler seg i nikab som dekker alt fra hodet og ned, med unntak av øynene. En sånn bekleddning signaliserer gjerne at kvinnen har kommet langt i sin utvikling og at hun står sterkt i sin overbevisning og tro. Likevel er det ikke alle som anser antrekket som et uttrykk for dybden i deres tro (Dahl, 1992).

Det finnes flere eksempler hvor unge jenter som ønsker å bruke heldekkende antrekk allerede fra ungdomsskolealder. Blant annet beskriver Aisha Shezadi i «Du, jeg og niqab» ønsket om å bære nikab fra tiende klasse (Khan-Østrem & Khan, 2011). Da Shezadi på ungdomsskolen fikk større innsikt i sin egen religion, ble nysgjerrigheten vekket. Før tiende klasse var hun lite religiøs og hadde ingen formening om verken islam eller tildekking. Med større innsikt forandret hun seg gradvis til å bruke mer løstsittende og tildekkende klær. Som et siste steg i utviklingen valgte hun å kle seg i nikab (Khan-Østrem & Khan, 2011).

3.4 Trekk fra nikabdebatten

Etter kristendommen, representerer islam den nest største trosretningen i Norge (SSB, 2016). Som nevnt innledningsvis, har debatten om muslimsk kvinnelig tildekking vært et tilbakevendende tema. Nikabdebatten i Norge dreier seg i hovedsak om hvorvidt man skal tillate eller forby heldekkende plagg i samfunnet.

I september 2016 stilte blant annet Abid Raja, Leyla Hasic, Æsæl Manouchehri, Maryam Trine Skogen, Kristin Clemet og Jonas Gahr Støre til debatt på NRK hvor diskusjonstema var tildekking av muslimske kvinner i Norge. Advokat og Venstre-politiker, Abid Raja, legger sterk vekt på betydningen av integrering i det norske samfunnet (Tvedt, 2014; Solheim, 2016). Han mener at nikab og burka ikke passer inn i det norske samfunnet og oppfordrer derfor til å la være å bruke disse plaggene. Han ønsker likevel ikke å forby plaggene i form av politiske retningslinjer (Solheim, 2016). Skogen mener at kvinner bør ha lov til å bære ansiktsdekkende plagg dersom de selv føler det er nødvendig for å komme nærmere Gud. «Annerledeshet er ikke farlig», uttrykker hun. Om man er redd for at en kvinne blir tvunget til å dekke seg til, bør man skape dialog om det. Likevel innrømmer hun å bli provosert av nikaben, fordi den kan oppfattes som en utestengelse fra offentligheten (Solheim, 2016). Hun synes også det er problematisk å skulle tillate umyndig ungdom å kle seg på en så avvikende måte på skolen.

Leyla Hasic, som i år ble ansatt som administrasjonskonsulent i Islamsk Råd Norge, er den eneste i sin familie som bærer nikab (NRK, 2017; Solheim, 2016). Hun har tidligere brukt både nikab og hijab, men også gått uten religiøse plagg. Hun uttrykker at det å bære nikab er noe av det mest befriende hun har opplevd. Plagget gir henne fri fra mye press – motepress, kroppspress og skjønnhetspress. Hun mener at de som ønsker forbud mot heldekkende plagg samtidig ønsker å ekskludere disse kvinnene fra samfunnet. Å frarøve muligheten til å gå ikledd nikab for de som måtte ønske det, framstår kvinneundertrykkende for Hasic. Hun uttrykker at et forbud ikke vil hjelpe de kvinnene som blir tvunget til å bære plagget, men heller motsatt. Tildekkingen er det som gjør det mulig for dem å delta i samfunnet. Blir den muligheten borte, blir mange nødt til å holde seg inne (Solheim, 2016).

Æsæl Manouchehri er styremedlem i nettverket Likestilling, Integrering, Mangfold (LIM) samtidig som hun er samfunnsdebattant med likestilling, integrering og mangfold som sine særinteresser (Manouchehri, s.a.; Human Rights Service [HRS], s.a.). For henne framstår nikab som en barriere – en ekskludering som vedkommende selv velger. Et prinsipp i det norske samfunnet er at det skal kommuniseres fritt og anonymitet unngås. For Manouchehri oppleves det lite innbydende å inngå en samtale med en nikabkledd kvinne. Man vet ikke hvem som befinner seg bak plagget, eller om vedkommende ønsker å snakke. Muligheten for å lese kroppsspråk og mimikk er borte. Manouchehri har selv flyktet fra Iran der islam har vært med på å frarøve friheten hennes. Norge er et fritt land hvor det er unødvendig å dekke seg til, legger hun til. For Manouchehri blir det å bære nikab en kvinnediskriminerende oppførsel. Det er en realitet at det også i Norge er kvinner som tvinges til tildekking, og slik kultur bør ikke aksepteres. Integrering handler i stor grad om å være aktivt deltakende i samfunnet, noe Manouchehri mener nikaben setter en stopper for. Et forbud mot nikab er derfor ønskelig fra hennes side (Solheim, 2016).

Kristin Clemet, norsk Høyre-politiker og daglig leder for «den liberale tankesmien» Civita, mener at argumentene *mot* et forbud veier tyngre enn argumentene *for* (Tvedt, 2014; Solheim, 2016). Ansiktsdekkende plagg er et forsvinnende lite problem i Norge, og det er ikke nødvendig med flere forbud enn nødvendig. Per i dag er det lovlig for arbeidsgivere å nekte arbeidstakere å bruke slike plagg dersom det er til hinder for utførelsen av arbeidet. Dette gjelder blant annet lærere. For Clemet er lokale vedtak tilstrekkelig, og hun ser ikke nødvendigheten av et nasjonalt forbud. Et argument er at man i flere undervisningssituasjoner ikke er ansikt til ansikt med elevene. Et forbud vil kunne virke mot sin hensikt (Clemet, 2016). Clemet peker på en trend i dag hvor politikerne regulerer

religion, noe som kan føre til isolasjon og diskriminering. Mange muslimer vil kunne oppleve debatten som et direkte angrep på deres religion, noe som kan føles svært diskriminerende og sårende. Dersom man kan løse disse problemene uten å vedta forbud, vil det være det beste for alle parter, sier Clemet (Solheim, 2016).

Leder i Arbeiderpartiet, Gahr Støre, ønsker felles retningslinjer innenfor norsk skole (Tvedt, 2014; Solheim, 2016). Terskelen for å kle seg som man vil skal være høy, men det trengs et felles regelverk som krever at man skal se *hele* ansiktet når man er på skolen. Der er man i en undervisningssituasjon hvor læreren skal se elevene, ha et samspill med dem, og tolke deres mimikk og kroppsspråk. Da er det viktig å kunne se hele ansiktet. Også Støre påpeker at dette ikke er et stort problem i grunnskolen i dag, men understreker at et forbud vil bli vanskeligere å innføre dersom det blir satt i verk først etter problemet har gjort seg gjeldende. Han foreslår ikke et forbud mot heldekkende plagg, men heller en regel som sier at i norsk skole skal hele ansiktet syns. På den måten er regelen formulert på generelt grunnlag, uten å rettes mot et bestemt plagg eller en bestemt religion (Solheim, 2016).

4. Presentasjon av et utvalg resultater

For å følge personopplysningslovens (2000) §9 ved behandling av sensitive data, holdes skoler og intervjuobjekter anonyme. Det er også viktig å understreke at resultatene i denne undersøkelsen ikke kan sies sikkert å avspeile majoriteten av lærere i landet, da dette kun er et lite utvalg læreres tanker og refleksjoner.

Hva er ditt forhold til hijab i klasserommet?

Fire av seks intervjuobjekter er i daglig kontakt med hodeplagget hijab. Alle har erfaring med hodeplagget, og for de fleste strekker erfaringen seg over flere år. Intervjuobjektene oppgir at antallet av elever som bærer hijab varierer en del, men at det dreier seg ofte mellom en til fire elever per kull. De fleste har et relativt avslappet forhold til det med hodeplagg, og er ikke så opptatt av hva elevene har på hodet. «Om noen har lyst til å bruke lue, kaps eller hijab spiller ingen stor rolle for meg». Alle anser hijaben som et uproblematisk plagg, og ingen kan fortelle om problemer tilknyttet plagget, verken blant lærere eller elever. Det er en utbredt anerkjennelse av at hijaben kan være og er en del av mange muslimske jenters identitet. Likevel mener enkelte at dersom vi i skolereglementet skal forby bruk av hodeplagg inne, skal det gjelde alle plagg - religiøse som ikke-religiøse.

Dersom du får en elev med nikab, tror du det ville kunne påvirke din rolle som lærer og formidler i klasserommet?

Alle intervjuobjektene anser nikaben som mer utfordrende enn hijaben, men ingen av dem har erfaringer med det heldekkende plagget. Oppfatningen begrunnes i utfordringer knyttet til kommunikasjon, relasjonsbygging og integrering. «Jeg tror man er avhengig av å se ansiktet til den andre personen, ikke bare øynene, i forhold til kommunikasjon». Forhold som variasjoner i elevgruppa og elevenes behov trekkes også fram. I den forbindelse føler de fleste seg avhengig av å kunne se og tolke den andres ansikts og kroppsspråk for å oppfatte og forstå den andres behov. Flere av lærerne tror de måtte ha arbeidet med seg selv og hvordan de vil forholde seg til plagget, og understreker at det ville være en stor tilvenningssak. Halvparten av intervjuobjektene stiller seg uansett uproblematisk til nikaben. «Det er jo snakk om folk, og jeg vil jo tro at jeg ville ha oppført meg mot den (eleven) som mot alle andre». Alle understreker viktigheten av nær dialog med jenta og familien.

Tror du det vil oppstå utfordringer for jenta selv, dersom hun velger heldekkende antrekk?

«Folk må få lov til å bruke draktene sine, men ikke i enhver sammenheng». De fleste intervjuobjektene er enige i at det er lov å ta temaet opp til diskusjon og være opptatt av elevenes sosiale liv på skolen. De peker på utfordringer knyttet til relasjonen mellom lærer og elev, men også relasjoner til andre elever på skolen. Alle kan se at nikaben vil kunne problematisere det å få et godt og stort nettverk blant medelever og dermed hemme integreringen. Man vil kunne få reaksjoner fra andre foreldre, medelever vil kunne føle seg utrygge på personen og vedkommende vil kunne oppleve utstøting, diskriminering og mobbing. Dette fordi nikab er et plagg vi i Norge ikke er vant med. Noen av lærerne tror også det ville kunne gå utover læringa, men at det vil avhenge av hvordan skolen og lærerne håndterer det.

Mener du det er nødvendig å sette noen regler og retningslinjer hvis dere skulle fått en elev med nikab til skolen?

Fem av seks intervjuobjekter mener det vil være nødvendig med felles regler og retningslinjer dersom situasjonen skulle oppstå. Et reglement innenfor hver enkelt skole er ikke nok. Det er behov for retningslinjer enten på kommunalt, regionalt eller nasjonalt plan – aller helst nasjonalt. Viktigheten av å sette seg inn i og innhente kunnskaper om islam som religion og forholdet rundt tildekking og heldekkende plagg understrekes. Ett intervjuobjekt er alene om å ikke se nødvendigheten av slike felles regler og retningslinjer – «Er det ikke vanlig at man oppfører seg høflig og pent, og er snille mot alle da?».

5. Drøfting

I dette kapitlet vil drøfting av refleksjoner omkring muslimsk kvinnelig tildekking på ungdomsskolen være hovedfokus.

5.1 Tildekking i kroppsøvfingsfaget

«Hijab er aldri noe problem i skolen», hevder Skogen. Etter lærerintervjuene besitter jeg også samme oppfatning. De aller fleste ser ikke behov for å problematisere et plagg hvor hele ansiktet er synlig. Med ansiktet synlig vil all form for kommunikasjon være mulig. De fleste problemer synes å oppstå tilknyttet kroppsøvfingsfaget, og særlig svømmeundervisning. Problemer oppstår når jenter ikke ønsker å svømme med gutter, når elever ikke får godkjenning av foreldre til å delta, eller at de ikke kan stille i badedrakt. For jenter å svømme i badedrakt med gutter bryter direkte med den muslimske troen (Eidhamar, 2004). Intervjuobjektene trekker fram tilrettelegging i forbindelse med deltakelse i kroppsøvfingsfaget, noe som til tider kan by på utfordringer. Det er som regel muligheter for muslimske jenter å disponere egne garderober dersom det er behov for det. Er ikke egne garderober tilgjengelig, arrangeres en køordning hvor muslimer og ikke-muslimer oppholder seg i garderoben på ulike tidspunkter. Kjønnsdelt svømmeundervisning praktiseres også, samt bruk av heldekkende svømmedrakter for jentene. Det er et utbredt ønske blant muslimer at jenter og gutter skal være adskilt i kroppsøvfingstimene, noe som er særlig viktig i svømmeundervisningen (Eidhamar, 2004). Intervjuobjektene har alle oppfatningen av at *alle* elever skal ha kroppsøving, men de har ulike måter å forholde seg til det på. Noen er villige til å imøtekomme de fleste behov og tilrettelegge så langt det lar seg gjøre, mens andre stiller seg spørrende til hvorfor ting skal være ulikt for muslimer og ikke-muslimer.

5.2 Forbud mot hodeplagg inne

De fleste norske skoler praktiserer det tradisjonelle forbudet mot bruk av hodeplagg inne. Flere lærere i dag er mindre opptatt av denne regelen og ser ikke problemer med det å bruke hodeplagg inne. Hodeplagg styrer ikke læring, så lenge det sitter på hodet. Først når plagget blir brukt til å gjemme seg vekk eller tar konsentrasjonen vekk fra skolearbeidet, kan det oppleves som et problem. Her varierer synet på bruk av hijab. Noen velger å ikke trekke skillelinje mellom hijab og lue, fordi begge inngår i kategorien av hodeplagg. For andre er

det vesentlig å skille mellom disse, fordi skillet mellom ordinære og religiøse hodeplagg anses som viktig. Både lue og hijab kan være med på å skape identitet, men bare det ene plagget forankres religiøst. En utfordring er at mange ikke-muslimske elever vil kunne oppleve denne forskjellsbehandlingen urettferdig. Spesielt de som er avhengige av å ha noe på hodet, enten det er lue eller kaps. Når det i regelen forbys bruk av hodeplagg inne, hvorfor skal ikke det da gjelde muslimske jenter også? Å måtte ta av seg hijaben vil føles krenkende for den det måtte gjelde. Slik vil det også kunne føles for en som må fjerne lua, selv om den ikke forankres i noen religion. Mange vil sikkert likevel argumentere for at en krenkelse av en religiøs identitet er verre. Det er ikke nødvendigvis slik at vi trenger å forstå følelsen, for tilknytningen til det aktuelle hodeplagget vil være subjektiv. Noen vil aldri kunne forstå denne tilknytningen, fordi man aldri har opplevd det selv. De fleste elever er likevel klar over regelen og dveler ikke ved den. Det kan virke som om de fleste forstår forskjellen på religiøse og ikke-religiøse plagg, hvor de religiøse gjerne oppfattes som et påbud for den muslimske kvinnen. Likevel kan det være utfordrende for en lærer å gå inn i denne diskusjonen med elevene og nekte noen å bruke hodeplagg, mens andre får lov.

Spørsmålet om hvorvidt læreren og skolen skal tillate seg å blande seg inn i slike religiøse spørsmål, er vanskelig å svare på. Enkelte mener det er nødvendig å bry seg fordi det har betydning for elevenes sosiale liv på skolen. Selv om tildekking anses som en plikt, varierer graden av tildekking. Kan man da ytre meninger som går imot reglene om fri religionsutøvelse og ønske et forbud mot ansiktsdekkene plagg? (Elden, 2009). En tanke er at det norske samfunnet i stor grad ønsker å integrere innvandrere i størst mulig grad. Selv om ønsket ikke er å assimilere, ønsker man gjerne å integrere slik at alle kan delta i og fungere normalt i samfunnet. Integrering handler mye om å lære seg språket og sikre seg en utdanning. Forbyr man heldekkende plagg i skole og utdanning vil dette få konsekvenser for de kvinnene som av ulike grunner bærer disse plaggene. Mange vil miste muligheten til å delta i undervisningen. Kanskje vil det likevel være fornuftig å sette noen grenser der kledningen kan være til hinder for læring, eller hvor det kan være vanskelig å få det til å bli en naturlig del av hverdagen? Mange vil nok kunne si seg enig i at skolen kan være et sted hvor det er greit å sette noen begrensninger.

5.3 Nikab, det norske samfunnet og skolen

Som Kristin Clemet uttrykte i *Debatten*, er ansiktsdekkende plagg et forsvinnende lite plagg i Norge, likevel er det en liten andel kvinner i landet som bærer det heldekkende plagget nikab (Solheim, 2016). I realiteten vil vi som lærere kunne støte på dette plagget også på ungdomstrinnet (Khan-Østrem & Khan, 2011). Det vil for mange være større grunn til å problematisere nikaben enn hijaben, mest på grunn av omfanget av tildekkingen. En kledning som avviker fra normalen, vil ofte kunne vekke uønsket oppmerksomhet (Otterbeck, 2000). I det norske samfunnet vil en nikabkledd kvinne sannsynligvis vekke oppsikt. Mange i Norge vil kunne se det som utfordrende, om ikke umulig, å kommunisere godt med en person som holder ansiktet skjult. Dette inkludert lærere. Som Manouchehri, vil også andre kunne oppfatte nikaben som et signal om at vedkommende tar avstand fra det norske samfunnet (Solheim, 2016). Et slikt signal vil kunne få betydelige konsekvenser for integreringen (Thorsen & Sandaune, 2017). Det er en kjent sak at mange betrakter den muslimske tildekkingen som undertrykkende, mens muslimene gjerne argumenterer for det motsatte. Tildekkingen er det som gjør kvinnene presentable og i stand til å kunne delta i samfunnet og samtidig ivareta sin integritet og ærbarhet som muslim. På den måten gir tildekkingen kvinnene større makt (Bouras, 1998).

«En styrke ved det norske samfunnet er at vi strekker oss langt for å respektere og imøtekomme andres tro», sier et av intervjuobjektene. Likevel må det være lov å kunne sette grenser for hva som skal aksepteres og ikke i samfunnet og på skolen. Kanskje finnes det arenaer der det kan være greit å bruke heldekkende plagg, mens andre ikke? Trolig er det også derfor Støre ikke ønsker å innføre et *forbud*, men heller et *påbud* om at ansiktet skal være synlig i skolesammenheng (Solheim, 2016). Et forbud oppfattes gjerne mer i negativ retning enn et påbud. Det er likevel et utbredt ønske blant intervjuobjektene om felles regler og retningslinjer for hvordan heldekkende plagg skal håndteres. Dette handler trolig i stor grad om å lette jobben for læreren og skolen som organisasjon. Det vil være lettere å gjennomføre lik praksis og håndheve fastsatte reglementer, fremfor at hver enkelt skal gjøre seg opp egne meninger og utøve egen praksis. Situasjonen vil kunne oppleves svært urettferdig for de involverte under slike forhold. Læreren vil nok kunne oppleve å måtte svare for seg og argumentere for egen praksis i slike tilfeller. Muligheten for at dilemmaer vil oppstå blir derfor større.

Det vil kunne også være utfordrende for læreren å være den som skulle forby et heldekkende religiøst plagg, selv om det er bestemt på kommunalt, regionalt eller nasjonalt nivå. Læreren er som oftest førstelinje i forhold til kontakten med elevene og foreldrene (Nordahl, Lillejord & Manger, 2013). Det å ha samfunnsrollen som lærer og skulle forby religiøse plagg og være formynderisk av den karakteren, vil kunne oppleves utfordrende for mange. Man skal både være den personen som forbyr et menneske å bruke et religiøst plagg, samtidig som man skal være en person med en god relasjon til vedkommende og skape gode læringssituasjoner. Det finnes eksempler fra høyskoler hvor lærere har nektet å forelese for elever ikledd nikab (Oksholen, 2017). For lærere i grunnskolen blir problemet et annet. På ungdomsskolen følger man elevene over tre år og relasjonen til og rollen overfor elevene blir derfor en annen. Grunnskolelærere har en annen sosial funksjon i forhold til blant annet oppfølging av elevene. Som klasseleder skal man skape et godt sosialt miljø i klassen og legge til rette for at alle føler seg inkludert og akseptert (Nordahl, 2013; Drugli & Nordahl, 2013). Nikaben er for noen muslimske kvinner en del av deres identitet, og forbyr man nikab, forbyr man også en del av henne. Hun vil derfor fort kunne sitte med en følelse av å ikke bli akseptert som person. Dette vil kunne være svært sårt, særlig for en jente som gjerne er i en sårbar fase i livet i ungdomstiden (Berg, 2012). For en lærer å være bidragsyter til å skape en slik uheldig situasjon, vil nok kunne være en tøff påkjenning for mange.

Flertallet av intervjuobjektene ville sett det som en utfordring om de fikk en elev med ansiktsdekkende slør. De fleste peker på utfordringene knyttet til kommunikasjon. Om en person er gjemt bak en nikab vil man ikke ha mulighet for å lese verken ansiktsuttrykk eller kroppsspråk. Forskning viser at kun 7% av kommunikasjon mellom mennesker går på det rent verbale. Mellom 35-38% er vokalt orientert, med vektlegging på tonefall, mens 55-65 % er rent nonverbal kommunikasjon (Drivsholm & Lange, 2013). Som lærer er man lært opp til også å følge med på elevenes responser, verbale som non-verbale. På den måten forstår du gjerne om eleven har forstått informasjonen eller ikke. Når man ikke kan se eller tolke hverandres kroppsspråk i en kommunikasjonssituasjon, er det en større tendens til at misforståelser oppstår. Ansiktet avslører mye, men bak en nikab vil man bare ha øynene å forholde seg til (Johnsen, 2016). For mange vil dette framstå som en helt ny opplevelse. Intervjuobjektene peker på utfordringer rundt arbeidet de vil måtte gjøre med seg selv for å tilvenne seg dette nye plagget, noe som sannsynligvis vil dreie seg om en stor tilvenningssak for de fleste.

5.4 Nikab og relasjonsbygging

Som lærer er det både et krav og et ønske om å opptre profesjonelt (Lillejord & Manger, 2013). Som med alt annet, vil man trolig også kunne bli vant med et tilslørt ansikt. Dette forutsetter selvfølgelig at man er åpen for det. Når man først er kjent med jenta innenfor sløret, vil man trolig ikke tenke over kledningen på samme måte. Man kan tenkte seg at en fordel hadde vært om jenta i nikab allerede var kjent for læreren og elevene. Om en elev som allerede går på skolen tar valget om å bruke nikab, vil det trolig være mindre utfordrende enn om man får en ny elev til skolen. De fleste intervjuobjektene tror dette ville være en stor fordel, selv om enkelte også mener at det ikke burde ha noen betydning. Om en elev er kjent fra før, vil det kanskje være lettere for læreren å gå inn i en dialog med eleven og eventuelt foreldrene for å bedre kunne forstå hva som ligger bak valget (Nordahl, Lillejord & Manger, 2013). Alle intervjuobjektene påpeker viktigheten av en god dialog med elever og foreldre. Kanskje vil det også være fornuftig å sette seg inn i forholdet til islam og tildekking, spesielt nikab. Det vil nok være godt for læreren å vite hva som ligger bak valget, og at dette aller helst er et valgt jenta selv har tatt.

Tildekkingen vil kunne gi konsekvenser for relasjonsbyggingen. Man drar ofte fordeler av å kunne se den andres mimikk og kroppsspråk når man skal bli godt kjent. En stor utfordring vil være å få den verbale kommunikasjonen til å veie opp for den nonverbale som er skjult (Drivsholm & Lange, 2013). For læreren vil det være vanskelig å skape seg et inntrykk av om personen følger med i undervisningen eller ikke, og av hvilket humør eller sinnstilstand vedkommende er i. Det vil bli vanskeligere å lage seg et godt inntrykk av personen og dens behov, fordi samspillet som oppstår i møtet med den andres ansikt blir borte. Noen av intervjuobjektene mener også at det kan gi konsekvenser for jentas læringsutbytte, men dette er selvfølgelig vanskelig å bevise. Lærere vil alltid oppleve å ha elever som er ulike og med ulike behov. Behov som gjerne uttrykkes gjennom handling og kroppsspråk (Drugli & Nordahl, 2013). Når ansiktet er skjult, vil det være en større utfordring for læreren å forstå om vedkommende sliter og om hun trenger hjelp.

Av erfaring vet de fleste at det å bli godt kjent kan ta tid, og med sløret kan det tenkes at dette kan ta enda lengre tid. Noen lærere vil kanskje oppleve å bli *for* forsiktede i møtet med sløret. Nikaben kan kanskje oppfattes som en ekstra fasade man er nødt til å trenge gjennom. Et signal om avstand (Solheim, 2016). Opplever man å ikke oppnå en god nok relasjon, vil det være utfordrende for en lærer å skape trygge rammer og omgivelser rundt eleven. Dette

vil kunne få konsekvenser for både lærings- og arbeidsmiljø, samt trivsel på skolen. Kanskje må læreren ilegge en ekstra innsats for å sikre god kommunikasjon og styrke relasjonen til jenta. Som flere av intervjuobjektene presiserer, er det viktig å bli kjent med jenta *innenfor* sløret. I ungdomsskolealder er man også i en særlig sårbar periode, hvor det er lett å ta seg nær av andres blikk og kommentarer. Mange kan lett komme til å uttrykke noe de ikke kan stå inne for. Betydningen av et trygt og godt klassemiljø vil derfor være avgjørende. Læreren vil fort kunne stå overfor utfordringer knyttet til klassemiljøet, alt etter hvilke holdninger og verdier elevene besitter. «Annerledes er ikke farlig», som Skogen uttrykte. Likevel kan et første møte med noe ukjent virke utrygt og ukomfortabelt. Vi burde ikke forsøke å gjøre elevene like, men likeverdige. «Skolene bør heller se positivt på at elevene deres er forskjellige og fargerike» (Bouras, 1998, s. 168).

6. Oppsummering

I denne oppgaven har vi sett at islam vektlegger både troen og den praktiserende delen ved religionen. En stor del av det praktiske innebærer for kvinner å dekke seg til. Omfanget og graden av tildekking varierer og det er uenighet om hva som er det riktige. Kun fåtallet mener at den heldekkende nikaben er nødvendig. Muslimske jenter skal praktisere tildekking fra pubertetsalder, hvor de starter med hijab. På ungdomsskolen utvikler noen muslimer gjerne en større tilknytning til og forståelse for sin egen religion. Noen ønsker derfor å ta i bruk nikab.

Den norske nikabdebatten handler i stor grad i om hvorvidt man skal forby ansiktsdekkende plagg eller ikke, både i skolen og samfunnet ellers. For de muslimske kvinnene handler det i hovedsak om å kunne delta i samfunnet og samtidig ivareta sin verdighet som muslim. Mange nordmenn oppfatter nikaben som et uttrykk for kvinneundertrykkelse og mener det ikke har noe i det norske samfunnet å gjøre. På sin side er antallet nikabkledder kvinner i Norge minimalt, og problemet deretter.

Hijab anses ikke som problematisk i skolen, mens ansiktsdekkende plagg vil kunne by på helt andre utfordringer. Oppgaven er liten i omfang, men peker likevel på ulike utfordringer knyttet til kommunikasjon, integrering og relasjonsbygging. Å ta et standpunkt vil kunne være utfordrende på grunn av de mange rollene en lærer innehar på bakgrunn av sin profesjon. Vi har sett at både det å tillate og forby ansiktsdekkende plagg kan by på ulike utfordringer. Det vil likevel være viktig å være tydelig på grenser. I stedet for å angripe plagget er det viktig å finne ut hvem personen bak er, og hvordan hun har det. Det vil være viktig å tilrettelegge til en viss grad, men det skal være åpent for å kunne sette foten ned på andre ting. Kanskje kunne man kommet fram til en enighet om enkelte arenaer hvor heldekkende plagg verken er nødvendig eller spesielt praktisk. Det handler om å respektere både muslimene og deres religion, samt opprettholde respekten for det norske samfunnet og dets verdier og idealer.

Litteraturliste

- Alnes, J. H. (2015). Hermeneutikk. Store norske leksikon. Sist oppdatert 12.05.15. Hentet fra <https://snl.no/hermeneutikk>
- Barnes, T. (2008). Religion i Islam. Hinduisme, buddhisme og andre østlige religioner. [s.l.]: Gyldendal Kunnskap.
- Befring, E. (2015). Forskningsmetoder i utdanningsvitenskap. [s.l.]: Cappelen Damm akademisk.
- Bouras, M. (1998). Islam i Norge. Oslo: Millennium
- Clemet, K. (2016, 24. september). Niqabdebatten: Klær til besvær. *Aftenprofeten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/Niqabdebatten-Klar-til-besvar--Kristin-Clemet-605219b.html>
- Dahl, T. S. (1992). Den muslimske familie: en undersøkelse av kvinners rett i islam. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalland, O. (2010). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (4. utg.).
- Drivsholm, M.B. & Lange, J. K. (2013). Du er bare så klam: Om konflikter, mobning og digitale medier. *KVAN – Tidsskrift for læreruddannelse og skole*.
- Drugli, M. B. & Nordahl, T. Læreren og eleven. I T. Manger, S. Lillejord, T. Nordahl & T. Helland, *Livet i skolen 1: Grunnbok i pedagogikk og elevkunnskap: Undervisning og læring* (s. 69-98). Bergen: Fagbokforlaget.
- Eidhamar, L. G. (Red.). (2004). Religioner og livssyn. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Elden, J. C. (2009, 14. februar). Religionsfrihet. Store norske leksikon. Hentet fra <https://snl.no/religionsfrihet>
- Fangen, K. (2015, 17. juni). Kvalitativ metode. Hentet fra <https://www.etikkom.no/FBIB/Introduksjon/Metoder-og-tilnarminger/Kvalitativ->

metode/#Intervju

Førde, K. E. (2007, 27. september). Fordømmelse hjelper ikke. *Forskning.no*. Hentet fra <http://forskning.no/religion-islam-kjonn-og-samfunn-sosiologi/2008/02/fordommelse-hjelper-ikke>

Grøndahl, G. & Salomonsen, J. (Programansvarlige). (1989, 15. februar). Muslim i Norge: Fra Islams kvinneside [TV-serieepisode]. Hentet fra <https://tv.nrk.no/serie/muslim-i-norge/fsam03003588/15-02-1989>

Hijab Hus: Islamic Fashion. (s.a.). Om oss. Hentet fra <http://www.hijabhus.com/no/content/4-om-oss>

Hjärpe, J. (2005). 99 spørsmål om islam. Oslo: Humanist Forlag

Human Right Service. (s.a.). Æsæl Manouchehri. Hentet fra <https://www.rights.no/author/aesal-manouchehri/>

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk

Lillejord, S. & Manger, T. (2013). Å bli lærer. I S. Lillejord, T. Manger & T. Nordahl, *Livet i skolen 2: Grunnbok i pedagogikk og elevkunnskap: Lærerprofesjonalitet* (s. 9-33). Bergen: Fagbokforlaget

Manouchehri, Æ. (s.a.). Om meg. [Manouchehri.blogg.no](http://manouchehri.blogg.no). Hentet fra <http://manouchehri.blogg.no>

Mujahid, Y & Dessingtho, A. (1992). Inn i det ukjente – en bok om islam. Oslo: Fjernsynet Undervisning.

Nordahl, T. (2013). Klasseledelse. I T. Manger, S. Lillejord, T. Nordahl & T. Helland, *Livet i skolen 1: Grunnbok i pedagogikk og elevkunnskap: Undervisning og læring* (s. 105-132). Bergen: Fagbokforlaget.

Nordahl, T., Lillejord, S. & Manger, T. (2013). Den profesjonelle lærer i møte med andre. I S. Lillejord, T. Manger & T. Nordahl, *Livet i skolen 2: Grunnbok i pedagogikk og*

elevkunnskap: Lærerprofesjonalitet (s. 195-227). Bergen: Fagbokforlaget.

Norsk Rikskringkasting. (2017, 28. mars). *Kvinne i nikab er Islamsk Råds nye fjes*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/kvinne-i-nikab-er-islamsk-rads-nye-fjes-1.13447885>

Oksholen, T. (2017, 12. januar). Et liberalt samfunn må godta niqab. Hentet fra <http://www.universitetsavisa.no/politikk/2017/01/12/Et-liberalt-samfunn-må-godta-niqab-62811.ece>

Opsal, J. (1994). *Lydighetens vei: Islams veier i vår tid*. Oslo: Universitetsforlaget

Otterbeck, J. (2000). *Islam, muslimer och den Svenska skolan*. Lund: Studentlitteratur.

Personopplysningsloven, LOV-2000-04-14-31. (2015). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2000-04-14-31>

Salazar, B. (2003). *Islam: Les den fascinerende historien om islam; om troen, kulturen og historien som formet den moderne muslimske verden*. [s.l.]: N.W. Damm & Sønn

Samuelson, R. J. (2015, 15. oktober). De ser verden gjennom sløret. *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/verden/De-ser-verden-gjennom-sloret-24223b.html>

Skogen, M. T. (2016, 26. februar). Øyet som ser. Hentet fra <http://islam-i-norge.blogspot.no>

Statistisk sentralbyrå. (2016). *Trus- og livssynssamfunn utanfor Den norske kyrkja, 1. januar 2016*. Hentet fra <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/statistikker/trosamf/aar>

Statistisk sentralbyrå. (2017). *Nøkkeltall for innvandring og innvandrere*. Hentet fra <https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/nokkeltall>

Stokke, O. (2013, 2. desember). Flere unge muslimer velger niqab. *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/norge/Flere-unge-muslimer-velger-niqab-102588b.html>

Solheim, I. (Programleder). (2016, 29. september). *Debatten: Videotrusler og nikab* [TV-serieepisode]. Hentet fra <https://tv.nrk.no/serie/debatten/NNFA51092916/29-09-2016>

Storhaug, H. (2007). *Tilslørt. Avslørt: et oppgjør med norsk naivisme*. Oslo: Kagge Forlag

Thorsen, B & Sandaune, L. (2017, 10. januar). Niqabforbud i skolen – nå. *Karmøynytt*.

Hentet fra <https://hnytt.no/2017/01/10/niqabforbud-i-skolen/>

Tvedt, K. A. (2014, 7. november). Abid Raja. *Store norske leksikon*. Hentet fra

https://snl.no/Abid_Raja

Tvedt, K. A. (2014, 22. oktober). Jonas Gahr Støre. *Store norske leksikon*. Hentet fra

https://snl.no/Jonas_Gahr_Støre

Tvedt, K. A. (2014, 28. januar). Kristin Clemet. *Store norske leksikon*. Hentet fra

https://snl.no/Kristin_Clemet

Vogt, K. (2017). Hijab. *Store norske leksikon*. Sist oppdatert 05.04.17. Hentet fra

<https://snl.no/hijab>

Vogt, K. (2007). Hva er ISLAM. Oslo: Universitetsforlaget

Østrem-Khan, N. & Khan, M. (Red.). (2011). *Utilslørt: Muslimske RÅtekster*. Oslo:

Aschehoug

7. Vedlegg

7.1 Vedlegg 1

Utgangspunkt til intervju spørsmålene. Ut fra situasjonen ble enkelte spørsmål omformulert og rekkefølgen endret.

1. Har du noen elever som bruker religiøse hodeplagg, enten hijab, nikab eller burka?
2. Hvor lang erfaring har du med elever som bærer religiøse plagg?
3. Har du sett noen utvikling i bruken av det? Har det blitt mer eller mindre?
4. Hva er ditt forhold til elever som bærer religiøse hodeplagg?
5. Har din skole noen retningslinjer for hvordan man møter og håndterer slik type tildekking, spesielt heldekkende plagg som nikab og burka?
6. Mener du at skolen burde hatt det? At det kan bli nødvendig dersom dere skulle få elever med nikab eller burka? Eventuelt hvorfor bør det være retningslinjer?
7. Hva med kops og lue som andre kan anse som en del av sin identitet? Ser du noen forskjeller i bruk av hodeplagg?
8. Hvordan møter du som lærer den muslimske kulturen og jenter som bærer religiøse plagg? Hvordan tror du det er nødvendig å møte eleven?
9. Hva vil heldekkende plagg kunne gjøre med din rolle som lærer og formidler i klasserommet?
10. Vil det påvirke din relasjon til den eventuelle eleven? Vil du føle at relasjonen er gjensidig mellom dere to?
11. Hvordan vil du forholde deg til nikab i klasserommet?
12. Føler du at heldekkende plagg vil gå ut over integreringen?
13. Hvilke dilemmaer/utfordringer tror du kan oppstå i møtet med skolejenter som velger å dekke seg til?
14. Skal man alltid tenke at dette er hjemmets sak, eller kan man stille spørsmålstegn ved om tildekkingen er tvungen eller selvvalgt når det er snakk om muslimske jenter i ungdomsskolen?
15. Ser du noen forskjell på nikab og burka? Hvordan ville du ha håndtert det?

7.2 Vedlegg 2

Et utvalg som viser variasjoner i muslimsk tildekking.

"Hijab"

"Niqab"

"Burka"